

Handschriftverbetering in het voortgezet onderwijs

Een specialisatie in de MRT-praktijk

Hij is ongeconcentreerd, snel afgeleid door alles om hem heen. Hij is nerveus, hetgeen niet alleen merkbaar is aan het schichtig om hem heen kijken, maar ook aan zijn motoriek. Hij is druk, zowel in woord als gebaar. Zo op het oog een vlotte babbler, maar ben je langer met hem in contact, dan merk je dat hij met woorden een muur om zich heen bouwt. Hij vertrouwt niemand, teveel beschadigd door pesterijen. Zijn handschrift is een weerslag hiervan: slordig, chaotisch, woeste krassen schots en scheef op papier, bij tijd en wijle onleesbaar. Hij wil wel beter schrijven, maar het lukt hem niet.

Een voorbeeld van de vele geschiedenissen achter een slecht leesbaar handschrift van onze leerlingen. Door mijn werk als Motorisch Remedial Teacher in het Voortgezet Onderwijs werd ik steeds vaker geconfronteerd met vragen van collega's of ik niets aan slechte handschriften kon doen. Het was niet alleen een crime voor hen de hiërogliefen te ontcijferen, maar ook voor de leerling kon een beroerd handschrift net het verschil maken tussen voldoende en onvoldoende (denk maar eens aan de Duitse naamvallen). Zo ben ik begonnen me in deze materie te verdiepen. Na de remedial teaching opleiding aan het Seminarium voor Orthopedagogiek en de vele cursussen en congressen, die ik bezocht, kreeg ik toch niet de concrete aanpak voor het Voortgezet Onderwijs. Wat ik wel bevestigd kreeg, is dat schrijven een motorische handeling is. Na vele jaren van ontwikkeling kreeg mijn aanpak vaste vorm en heb ik mijn methode aan het papier toevertrouwd om collega's te laten delen in mijn positieve ervaringen in het begeleiden van kinderen met een slecht handschrift, die met mijn hulp zijn gekomen tot een leesbaar, technisch vaardig en verzorgd, in een vlot tempo geschreven persoonlijk handschrift.

Er zijn twee categorieën schrijfproblemen te onderscheiden:

- stijl- en spellingsproblemen. Deze leerlingen moeten geholpen worden door de Remedial Teacher of gespecialiseerde dyslexiebegeleiding (orthopedagoog)
- stoornissen in de motorische handeling. Deze groep leerlingen kan goed begeleid worden door de Motorisch Remedial Teacher, tenzij er een medische oorzaak

aan deze problematiek ten grondslag ligt. Dan dient de (para)medische weg bewandeld te worden.

Oorzaken

De oorzaken van een slecht handschrift kunnen velerlei zijn. Een belangrijke oorzaak is, dat een leerling in groep drie nog niet 'schrijfrijs' is en toch deze vaardigheid met de groep als geheel moet leren. Qua ontwikkeling van de motoriek is de leerling nog niet zover, dat hij/zij deze vaardigheid goed aan kan. Op een onrijpe basis wordt een kunstje geleerd. Gelukkig ligt de tijd achter ons, dat linkshandigen gedwongen werden rechtshandig te schrijven.

Een tweede groep problemen gaat ontstaan, als leerlingen gaan experimenteren met hun handschrift. Vaak gebeurt dit in de bovenbouw van de basisschool en in de brugklas. Bovendien kan in de brugklas het hogere werktempo, de verschillende aandachtsgebieden, concentratieverlies door al het nieuwe op de andere school tot verslechtering van het handschrift leiden.

Ten slotte kunnen problemen (sociaal-emotioneel), die in feite niet direct het schrijven beïnvloeden, wel indirect negatief op het handschrift werken. Bijvoorbeeld een kind dat niet goed in zijn vel zit door problemen thuis, met medeleerlingen of docenten; leerproblemen; gedragsproblemen (ADHD), enzovoorts.

Methode van aanpak

Allereerst is het belangrijk te weten of de leerling geholpen wil worden. Als een leerling niet wil, moet je er niet aan beginnen, ook al dringen de ouders erop aan. De leerling moet de wil en discipline hebben er dagelijks tijd aan te besteden. Met een

ongemotiveerde leerling bereik je niets. Houdt de deur wel altijd voor ze open, want mijn ervaring leert me, dat op een enkeling na de meesten op hun schreden terugkomen, al kan dat wel eens een jaar duren. Ga je het traject in, begin dan met het verzamelen van zoveel mogelijk schriftelijke werken; huiswerk, proefwerken, schriftelijke overhoringen, een recent geschreven opstel, wiskunde, eventueel een dyslexiedictee als dat voorhanden is. Vaak zie je onder verschillende omstandigheden (stress, tijdsdruk, ongeconcentreerd lummelen, enz.) andere facetten.

Praat met de ouders. Vraag naar de ontwikkeling en bijzonderheden uit het verleden. Als er eerder hulp is geweest (bijv. fysiotherapie) vraag of je de verslagen mag lezen. Praat met collega's (LO, tekenen en handvaardigheid niet vergeten). Hoe meer informatie je van de leerling hebt, hoe beter beeld je van hem/haar krijgt. De leerling is een totaliteit van motoriek, cognitief/psychisch en sociaal/emotioneel functioneren. Vervolgens onderzoek je de leerling zelf. Afhankelijk van de voorinformatie begin je aan het handschriftonderzoek of eerst een MRT-onderzoek om te achterhalen waar de oorzaak van de problematiek ligt (o.a. Beenen, Van Rijn, Van Gelder en Van der Meer). In het kader van de inhoud van dit artikel wordt alleen het handschriftonderzoek verder beschreven. Tijdens het gesprek met de leerling is observatie van gedrag net zo belangrijk als de concretere zaken zoals zit- en schrijfhouding, enzovoorts. Hoe is het zelfbeeld van de leerling, hoe is zijn gedrag; open, een muur om zich heen, hyperactief, snel afgeleid, enzovoorts. Met de behandeling moet je ook aan deze zaken werken, omdat zij medebepalend zijn voor

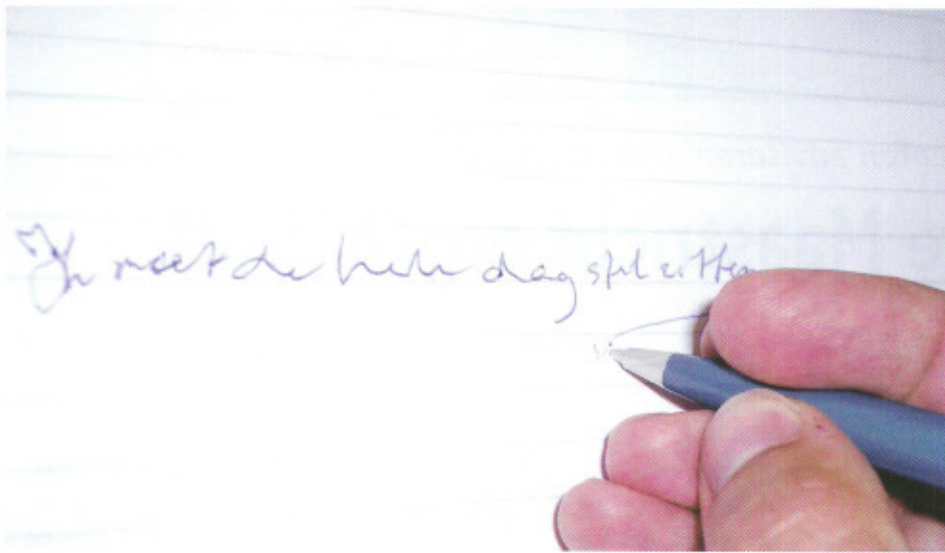

FOTO: HANS DINKHOFF

het resultaat. Aan de hand van de observatielijsten bekijk je de uiterlijke kenmerken van het schrijven. Daarnaast meet je de schrijfsnelheid (voor een brugklasser 100 letters per minuut) en in veel gevallen doe je ook de pointilleerproef van Stambak. Bij deze proef gaat het om de snelheid van de handbeweging en doet tevens een beroep op een zeker ritme tijdens de uitvoering. Ook de pengreep, sturing van de beweging, meebewegen en de ondersteunende hand kan hierbij geobserveerd worden. Tenslotte bekijk je aan de hand van observatielijsten het schrijfwerk.

Alle bevindingen geef je weer in een verslag, waarbij je in de conclusie een indicatie van de tijdsduur van de begeleiding aangeeft en het handelingsplan vermeldt waaraan en hoe gewerkt gaat worden.

Motorische oefening

Afhankelijk van de onderzoeksresultaten kan het noodzakelijk zijn eerst een aantal lessen alleen aan de motoriek te besteden. Maar ook elke schrijfles begint met een motorische oefening en wel om drie redenen:

- je creëert een overgangsmoment naar het schrijven
- je richt de concentratie. De leerling wordt gedwongen de aandacht op zichzelf te richten
- een soort warming-up.

Of een leerling met voorbereidende schrijf-oefeningen moet beginnen, hangt helemaal af van waar je moet beginnen met je opbouw. Al gauw begin ik met het gebruik van het PD bord (Psycho-motor Dominance bord) van Mesker. Het gebruik hiervan is bij toeval ontstaan. Ik moest met een leerling terug naar een oude stabiliteit (de symme-

trie). Toch wilde ik iets doen wat met de schrijfbeweging te maken had en zo kwam ik weer terecht bij het bord van Mesker. Het bleek op meerdere fronten een gouden greep. De leerlingen vonden het leuk, omdat het anders en nieuw was (bijv. omdat de andere hand in spiegelschrift meeschrijft). Ze waren behoorlijk geconcentreerd en bewust met de oefeningen bezig, omdat ik het visuele min of meer uitschakel en een sterk beroep doe op het auditieve en tactiele. Als onbedoeld neveneffect werd ook het visueel voorstellingsvermogen en het ruimtelijk inzicht getraind. Het bleek, dat op deze manier opnieuw inslijpen van letters en verbindingen het schrijven met één hand op papier makkelijker maakte. 'De vorm heeft hij al in de vingers', door het visuele toe te voegen kan de letter, indien nodig, nog geperfectioneerd worden.

Ook in de volgorde van de te oefenen letters is een bewuste keuze gemaakt, van makkelijk naar moeilijk, van eenvoudig naar samengesteld. Voor sommige leerlingen met een slecht visueel voorstellingsvermogen en sommige dyslectische leerlingen heb ik 'voelletters' gemaakt. De w/m,n/u, d/b en p/q kunnen problematisch zijn. Als een leerling, ondanks verbale ondersteuning van de hulpverlener of zichzelf moeite heeft met de handeling (bijv. recht naar beneden, rond van je af, recht omhoog, recht naar beneden) kan het raadzaam zijn de letters met de ogen dicht te laten voelen. Het letterlijk (met twee handen) vastpakken van de letter kan een hulp zijn bij het vasthouden van de letter in hun hoofd.

Van bord naar papier

Na een week oefenen op het bord, worden de week erop de letters en de verbindingen

op papier geoefend. Ook hiervoor geldt van makkelijk naar moeilijk: van papier met hulplijnen naar gelinieerd en ongelinieerd papier. De letters worden niet alleen 'droog' geoefend, ook woordjes met de reeds geoefende letters worden geschreven, door mij gegeven of door henzelf (eventueel met behulp van het woordenboek) opgezocht. Naast de vormgeving komen vele aspecten van het handschrift aan de orde, zoals pengreep, zit- en schrijfhouding, papierligging, schrijfbeweging, ruimteverdeling en regelmaat.

Naarmate het traject vordert worden eventueel de cijfers, die voor sommige leerlingen ook problematisch zijn geoefend. De lessenreeks wordt beëindigd met de hoofdletters of zoals de nieuwe trend is kapitalen en het schrijven van een stukje tekst.

Het schrijftempo wordt gedurende de hele periode getraind. Soms moet eerst het tempo afgeremd worden, omdat door gehaastheid veel slordigheid ontstaat. Als het tempo te laag is, moet de leerling al vrij snel aan zijn tempo gaan werken. Maar zoals M. Lindeman in 1999 reeds schreef, je zult altijd te maken hebben met vlotte en trage schrijvers, al kunnen trage schrijvers door oefening wel betere prestaties gaan leveren. Liever eindigen met een goed leesbaar handschrift, waarbij de leerling zich goed voelt, dan schrijven met stress waardoor het weer een rommeltje wordt. De leerling moet ook leren waar zijn grens ligt.

De ervaring heeft geleerd, dat de gemiddelde leerling tussen de 12 en 16 lessen nodig heeft om tot een leesbaar, technisch vaardig en verzorgd in een aanvaardbaar tempo persoonlijk handschrift te komen.

Literatuur

- Hornman-Lodéus, M., (2004) *Beter Handschrift*. Antwerpen-Apeldoorn, Garant
- Beenen, P., (1988 en 1991) *Mrt Reader*, Zwolle
- Mesker, dr. P. & Hofhuizen- Hagemeyer, J., (1980) *De Psychomotor- dominance test en zijn gebruik*. Nijmegen, Dekker en van de Vegt
- Lindeman, M.B., (1999) *Tempo schrijven*. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 4.

Correspondentie:

M. Hornman-Lodéus

Ruurlosebeek 19

8033 DW Zwolle

Tel.: 038 453 7695

E-mail: dionhornman@cs.com ■